

СТАНОВИЩЕ

на дисертационен труд

Тема на дисертационния труд: „Личностни качества и продължителност на кариерата при елитни спортисти в Латвия“

Докторант: Даце Айкена

Форма на обучение: редовна

Област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт

Професионално направление: 7.6. Спорт

Докторска програма: Спортна психология.

Научен ръководител: проф. Татяна Янчева, дн

Изготвил рецензията: проф. Михайл Живков Георгиев, доктор

Научните търсения на факторите, свързани със спортната кариера, с етапите, преходите и кризите са сред актуалните проблеми на спортната психология. Проблемите, свързани със спортната кариера се поставят от Наталия Стамбулова и Доротея Алферман. През 1998 г. те са представени като една от позициите на Европейската федерация по спортна психология. Следват многобройни научни изследвания и публикации. Емпиричното и теоретично знание за спортната кариера непрекъснато се обогатява. Но независимо от това дефинициите за спортната кариера са твърде различни, а това затруднява тяхното систематизиране и извеждане на единен теоретичен модел. Върху основата на системния подход се извеждат три психологически модела на спортната кариера – синтетичен, аналитичен и структурен. В дисертационния труд се разкрива тяхната същност, структура, видовете спорт, който се отнасят към един или друг модел.

Етапите и преходите в спортната кариера също нямат еднозначно решение. Десетки са схващанията за тях. Базиран на различни основания, те не се отричат, по-скоро се допълват и дават възможност за изграждането на по-пълна и научно обоснована концепция за тяхната същност. Изследванията на кариерата на спортистите е в две взаимосвързани области – развитие на кариерата и преходите в кариерата.

Авторът представя основните теоретични схващания и резултати от емпирични изследвания. Анализът обхваща широк кръг проблеми. Той е последователен, логически

свързан, достатъчно информативен. Това разкрива уменията на автора да анализира, систематизира и съпоставя научното знание свързано със спортната кариера и нейните етапи.

Спортната кариера, нейните етапи и кризи на преходите не са шаблон, който може да се наложи върху всеки спортист. Всеки спортист има своя специфична спортна кариера. Тази специфика до голяма степен се обуславя от неговата личност, от неговите личностни особености, устойчиви свойства и характеристики.

За разкриване на връзката личност – спортна кариера – авторът се насочва към проблема за личността в психологията и спортната психология. Представят се основните подходи и теоретични модели за личността, психичната структура на личността, основните методи за изследване. Изследванията на личността в спорта са в две основни насоки – влиянието на спорта върху личността и личностните качества и характеристики, свързани със спортната реализация. Представят се редица научни изследвания, които разкриват връзката на психологическите конструкти с успеха в спорта. Установените зависимости дават възможност за определяне на най-значимите личностни качества и са основа за оптимизиране на психологическата подготовка в спорта.

В тясна връзка с емпиричното изследване се представят някои от основните психологически конструкти, присъщи на успешния спортист:

- психични умения;
- психическа издръжливост;
- осъзнатост;
- Аз-ефективност;

Разкрива се тяхната същност, посочва се връзката им с успешната спортна кариера.

В последната част на теоретичната постановка се представят методи за изследване на личността, адаптирани в Латвия. При нас не е прието подробното представяне на процедурите по адаптация, тъй като те са представени в други научни публикации. Освен това методиките отново се описват в емпиричната част на дисертационния труд. Но може би така е прието в Латвия и ние трябва да се съобразим с това.

Издигнатите хипотези са ясно, точно формулирани, дават възможност за тяхната проверка – приемане или отхвърляне.

Предмет на изследване са изведените на базата на теоретичния анализ психични качества и умения при латвийски спортисти на различен етап и ниво на спортна кариера, възраст и квалификация.

В изследването са включени 109 елитни спортисти от 19 вида спорт.

За целите на изследването са разделени на групи според различните етапи на спортната кариера, в зависимост от типа развитие на спортната кариера, в зависимост от възрастта, в зависимост от нивото на квалификация.

Анализът на емпиричните данни е подчинен на задачите на изследването. Последователно се разкрива степента на изразеност на компонентите на използваните методики при групата изследвани спортисти като цяло. Следва сравнителен анализ по изведените групиращи променливи – пол, кариерно развитие, възраст. Резултатите са подробно описани, представени са в таблици и графики.

Тази част от анализа на емпиричните данни има своята значимост, но получените резултати са по-скоро информативни, това е което може да се получи от описателната статистика.

Същностната част на емпиричното изследване е регресионният анализ. Именно чрез него се установява влиянието на личностните фактори върху психичните умения. Резултатите от анализ са интегрирани във фигура 31.

Получените резултати от изследването дават възможност за извеждането на значимите личностни характеристики и психични умения при спортисти с различен тип спортна кариера – бърза, постепенна и плоска, а така също и според етапите в които се намират – начало на спортната кариера, етап на високо спортно майсторство и дълга спортна кариера.

Резултатите от изследването значително обогатяват научното знание, свързано със спортната кариера. Но те имат много висока значимост за спортнопедагогическата практика. Те са основа за разработването на различни модели за психологическа подготовка, съобразени с различните етапи на спортната кариера. Те потвърждават необходимостта от психологическа подкрепа във всеки етап.

Резултатите от изследването са синтезирани в представените изводи – ясно и точно формулирани. Препоръките са в две основни насоки – образование и практика. Препоръките са осъществими. Но за да бъдат реализирани са необходими две неща – знание и желание. Знанието е налично, остава субективният фактор да прояви интерес, да осъзнае значимостта и необходимостта от прилагането му в спортнопедагогическата практика.

Заклучение: дисертационният труд на Даце Айкена е завършено научно изследване. Има значима научна и преди всичко практическа стойност, и напълно отговаря на изискванията към подобен научен труд. Давам положителна оценка на дисертационния труд и предлагам на научното жури да присъди на Даце Айкена образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление: 7.6. Спорт, докторска програма: Спортна психология.

24.10.2024

Рецензент:

OPINION

of a dissertation

Dissertation Topic: Personal Characteristics and Career Duration of Elite Latvian Athletes

Ph.D. Student: Datse Aikena

Study Form: Full-time

Area of Higher Education: 7. Health care and Sport

Professional Field: 7.6. Sport

Ph.D. Program: Sports Psychology

Scientific Advisor: prof. Tatiana Iancheva, D.Sc.

Reviewer: prof. Michail Jivkov Georgiev, Ph.D.

The scientific search, a comprehensive exploration of the factors related to a sports career, its stages, transitions, and crises, is among the topical issues of sports psychology. The problems related to sports careers have been posed by Nataliya Stambulova and Doroteya Alferman. In 1998, they were introduced as one of the positions of the European Federation in Sports Psychology. That has been followed by numerous scientific research and publications. The empirical and theoretical knowledge about sports careers has been constantly enriched. Despite that, the definitions of sports careers differ, which impedes their systematization in a united theoretical model. Based on the systematic approach, three psychological models of sports career have been outlined – synthetic, analytical, and structural. The dissertation reveals their essence, structure, and kinds of sports in a particular model.

Research into the stages and transitions of a sports career is a collaborative effort, with numerous solutions and perspectives contributing to a more comprehensive understanding. These inclusive approaches, based on different grounds, do not contradict each other but rather complement one another, leading to a more scientifically substantiated concept of sports career development and transitions. This research has been particularly fruitful in two interrelated areas – career development and career transitions.

The author demonstrates exceptional analytical skills in presenting the major theoretical concepts and results from empirical studies. The analysis encompasses a wide range of issues, providing a consistent, logical, and informative overview. This reveals the author's proficiency in analyzing, systematizing, and comparing the scientific knowledge related to a sports career and its stages.

A sports career, its stages, and the crises that arise during the transitions are not a mold that can be applied to every athlete. Each athlete has a specific sports career. This specificity is predetermined by athletes' personalities, sustainable abilities, and characteristics.

To reveal the connection to a person-sports career, the author views the issue of personality in psychology and sports psychology. She presents the major approaches and theoretical models of personality, the mental structure of a person, and the main research methods. The research on personality in sports is done in two main directions – the influence of sport on personality and the personal qualities and characteristics related to sports performance. Various scientific surveys reveal the relationship between psychological constructs and sports success. The established relationships allow for the most significant personal qualities to be developed and serve as a basis for optimizing psychological preparation in sports.

Some of the major psychological constructs intrinsic to the successful athlete are presented in close relation to the empirical survey:

- mental skills;
- mental endurance;
- awareness;
- Self-efficacy;

The author reveals their nature and points out their relation to a successful sports career.

In the last part of the theoretical chapter, the author introduces some methods for researching personality adapted in Latvia. In Bulgaria, such a detailed presentation of the adaptation process is not something common since the methods are presented in other scientific publications. Besides, the methods are once again described in the empirical part of the dissertation. Perhaps this is how it is done in Latvia, and we should comply.

The research hypotheses are clear and correctly formulated and enable their verification – acceptance or rejection.

The research subject is the mental qualities and skills of elite Latvian athletes at various stages and levels of sports career, age, and qualification, outlined based on the theoretical analysis.

The research was conducted among 109 elite athletes practicing 19 kinds of sport.

To fulfill the aims of the research, the athletes are divided into groups according to the different stages of their sports careers, the type of development of their sports careers, age, and level of qualification.

The analysis of the empirical data is subjected to the research tasks. The author consecutively reveals the degree of manifestation of the components in the methods used in the whole

group of subjects. This is followed by a comparative analysis along the group variables – gender, career development, and age. The results are described in detail and presented as tables and graphs.

This part of the analysis of the empirical data is valuable, but the results obtained are somewhat informative, which can be achieved by descriptive statistics.

The essence of the empirical study is the regression analysis. It is the only tool that can determine the influence of personal factors on mental skills. The results from the analysis are integrated in Figure 31.

The obtained results outline the significant personal characteristics and mental skills of athletes with different types of sports careers – fact, gradual, and flat- and also outline the stages they are at – beginning of sports career, high-performance stage, and long sports career.

The results from this research significantly enrich the scientific knowledge related to sports careers. But they are of high value for the sports pedagogical practice. They are the basis for developing various psychological preparation models that consider the different stages of a sports career. They confirm the need for psychological support at each stage.

The research results are summarized in the conclusions drawn – they are clearly and precisely formulated. The recommendations are in two directions – education and practice. The recommendations are feasible. But to be realized, two things are needed – knowledge and desire. There is enough knowledge. The subjective factor is taking an interest in the issue and recognizing the significance and necessity of implementing it into sports practice.

Conclusion: Datse Aikena's dissertation is a complete scientific study. It possesses significant scientific and practical values and entirely meets the requirements for such scientific work. I grant my positive evaluation of the dissertation and suggest that the scientific jury confer the educational and scientific degree Ph.D. on Datse Aikena in the professional field: 7.6. Sport, Ph.D. program: Sports Psychology.